

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

Άγιος Νεκτάριος· ό μελωδὸς Ἱεράρχης*

* Ομιλία γενομένη στήν ήμεροίδα «Άγιος Νεκτάριος, ό πρωτος ἄγιος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα», που διοργάνωσε ή Άνωτέρα Έκκλησιαστική Σχολή Κρήτης, υπό τὴν εὐλογία τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, στὸ Ήράκλειο, κατὰ τὴν 24η Μαΐου τοῦ ἔτους 2000. [Σημειωτέον ὅτι στὸ παρὸν κείμενο ἀπῆχοῦνται ἀπόψεις ποὺ ἀναλυτικὰ καὶ –κατὰ τὸ δυνατὸν τεκμηριωμένα– ὑποστηρίχθηκαν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν γράφοντα στὸ βιβλίο Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη. Ό ἄγιος Νεκτάριος καὶ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴν μουσική. Εἰσαγωγικὸ σχεδίασμα στὴν ποιητικὴ μουσικὴ διάσταση τοῦ ἔργου τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, [Αθῆναι 1998], κυρίως σσ. 45-84, ὅπου καὶ παραπέμπονται οἱ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ περισσότερα. Ἐδῶ ὑπομνηματίζονται μόνον ὅσα νέα στοιχεῖα προσκομίζονται.]

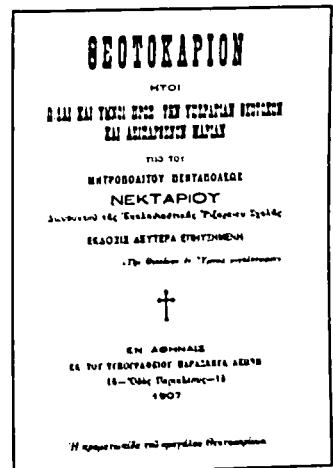
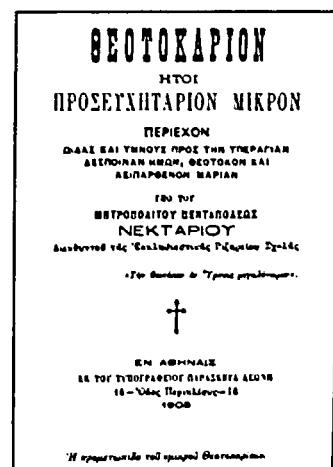
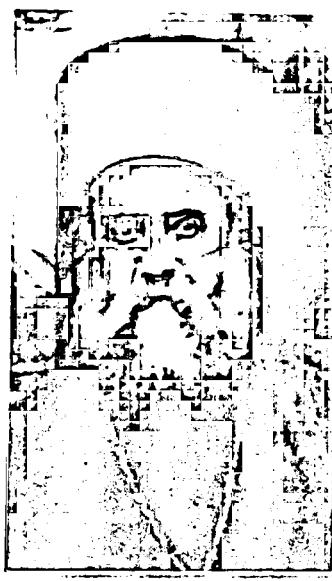
1. Καὶ μόνον αὐτὴ ἡ παρατίθησι κατατάσσει τὰ συγκεκριμένα βιβλία σὲ μιὰν ἑναία ἐνότητα, τὴν ὥποια –καὶ ἐξ ἐκδοτικῆς, ἀκόμη, ἐπόψεως– ὁ ἄγιος θέλησε νὰ παρουσιάσει μὲ διοιόμορφο τρόπο.

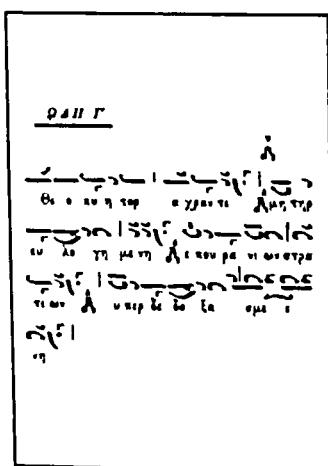
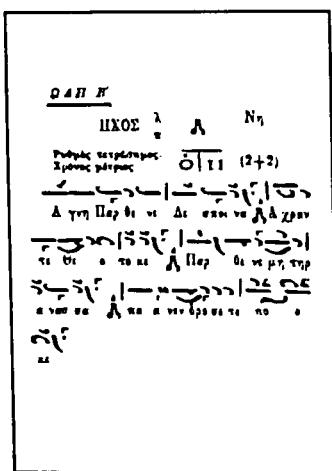
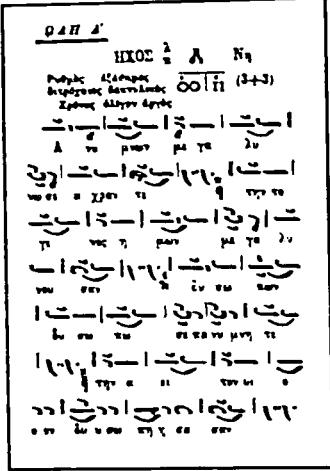
Α πὸ τοὺς μουσικοὺς ποὺ –μαζὶ μὲ τὴ μουσικὴ καθ' ἑαυτήν– διεδραμάτισαν ἀξιομνημόνευτο ρόλο στὴ βιοτὴ τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, μιὰ σημαντικώτατη καὶ μουσικολογικῶς ἀδιαμφισβήτητη μαρτυρία, γιὰ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὅποιο ἐπιθυμοῦσε ὁ ἄγιος νὰ ψάλλονται τὰ ποιήματά Του, ὀφείλουμε στὸν περιώνυμο Κωνσταντίνο Α. Ψάχο. Καὶ ἐξηγούμαστε εἰδικώτερα· τὰ ποιήματα τοῦ ἀγίου Νεκταρίου δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν ἵδιο, κατὰ τὴν πενταετία 1905-1910, σὲ ἔξι καλαίσθητα –καὶ ὅμοιειδῆ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὰ ἔξωφυλλα!– βιβλίδια· τὸ μικρὸν Θεοτοκάριον (1905), τὸ μέγα Θεοτοκάριον (1907), τὸ Ψαλτήριον (1908), τὸ Τριαδικόν (1909) καὶ τὸ Κεκραγάριον (1910), τυπωμένο σὲ δύο τόμους. Ἡ μνημονευθεῖσα μαρτυρία ἀνευρίσκεται ἐν κατακλεῖδι τοῦ πρώτου ποιητικοῦ πονήματος τοῦ ἀγίου, τοῦ μικροῦ Θεοτοκαρίου, ὅπου –δι' ἀρμοδίων μουσικῶν καταγραφῶν πού, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ἵδιου τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, φιλοπόνησε, στὴ βυζαντινὴ παρασημαντική, ὁ Κ. Α. Ψάχος– γνωστοποιεῖται ἡ μουσικὴ ἔξι θεοτοκίων ποιημάτων τοῦ ἀγίου· ἰδιαίτερη μνεία τοῦ γεγονότος κάνει ὁ ἄγιος στὸν πρόλογο τῆς συγκεκριμένης ἐκδόσεως: «Τὰς πέντε πρώτας ώδας –γράφει σχετικῶς– ὡς καὶ τὴν τοῦ Βουλγάρεως ἐμελοποιήσαμεν ἡμεῖς, ἐτόνισε δὲ αὐτὰς ὁ κ. Κ. Α. Ψάχος καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῷ Ὡδείῳ Αθηνῶν. Αἱ μεμελισμέναι στροφαὶ τῶν ώδῶν εὑρηται ἐν τέλει τοῦ βιβλίου».

Δεδομένης τῆς ἴδιομόρφου μουσικῆς ἐπενδύσεως τῶν ἐν λόγῳ ώδῶν τοῦ ἀγίου Νεκταρίου (τὸ μέλος τῶν ὥποιων προξενεῖ ὀπωσδήποτε ἰδιαίτερη ἐντύπωση, καθ' ὅτι σαφῶς ἀφίσταται τῆς παραδεδομένης ἐκκλησιαστικῆς μελοποίίας), ἀλλὰ καὶ ἵκανῶν παρομοίων ποιημάτων Του (ἀναπτυσσομένων κατὰ τὰ μελικὰ πρότυπα συγκεκριμένων ἐκκλησιαστικῶν αὐτομέλων καὶ μουσικῶν προολόγων) λαμβανομένων παραλλήλως ὑπ' ὅψιν, ὀδηγούμαστε δίχως δυσκολία στὴ διαπίστωση ὅτι κατὰ τὴ μουσικὴ ἐπένδυση τῶν ποιημάτων Του ὁ ἄγιος Νεκτάριος ἐπεδείκνυε μιά, φαινομενικῶς ἀντιφατική,

ἀλλὰ πάντως συνειδητή, διττή «μουσική προτίμηση», ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς οἰκεῖα μουσικὰ πρότυπα, δηλαδὴ γνωστὰ αὐτόμελα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς νέα μελοποιήματα, δικῆς Του συνθέσεως, ἀπλοῦχώτερα καὶ εὐληπτότερα. Ἡ διττή αὐτή μουσική ἐπιλογὴ τοῦ ἀγίου, πού -ὅπως θὰ δοῦμε- διακονεῖ συγκεκριμένη ποιμαντική Του μέριμνα, ἀλλὰ σκιαγραφεῖ παράλληλα καὶ τὶς δύο ὁδοὺς πρὸς τὶς ὁποῖες ἐκινεῖτο ἡ μουσική Του ἀντίληψη, ὅμιλογεῖται σαφέστερα ἀπὸ τὸν ἴδιο στὸν πρόλογο τοῦ Τριαδικοῦ Του, ὃπου σημειώνει χαρακτηριστικά: «Οἱ ὄμνοι ἔδονται κατὰ τε τὸ ὑφος τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ κατὰ τὸ ὑφος τῶν ἀσμάτων τῶν φαλλομένων ἐν τοῖς Σχολείοις· ὑπάγονται δηλονότι ὑπὸ τε τὰ μέτρα καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς ἀρχαίας ὑμνῳδίας καὶ ὑπὸ τὴν κλίμακα καὶ τὸν κανόνας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς».

Κατὰ εὐτυχῆ συγκυρία, ὑπάρχει ἔνα ἀρκούντως διασαφητικὸ ἀρθρό τοῦ ἀγίου Νεκταρίου περὶ τοῦ προκειμένου θέματος, δημοσιευμένο σὲ γνωστὴ μουσικὴ ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς, ὃπου ὁ ἴδιος μέσω μιᾶς εὐφαντάστου ἀναγωγῆς, ἀφ' ἐνὸς μὲν διακρίνει τὶς ἐν λόγῳ δύο παράλληλες μουσικὲς τάσεις ποὺ προσωπικῶς προέκρινε γιὰ τὰ ποιήματά Του, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐπικαλούμενος ὡς ἐπιχείρημα τὴ μετρικὴ τῶν ὕμνων Του, ἔξισώνει τὶς ἴδιες μουσικὲς τάσεις, ἀνάγοντας αὐτὲς στὴν κατὰ τὴν ἀποψή Του κοινὴ ἀρχαιοελληνικὴ τους προέλευση: «Οἱ ὄμνοι τοῦ Τριαδικοῦ ὑμνολογίου -ἰσχυρίζεται συγκεκριμένα- πεποιημένοι εἰς διάφορα μέτρα μὲ βάσιν τοικήν ψάλλονται κατά τε τὴν Ἐθνικὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν, εἰς τὸν κανόνας τῆς ὁποίας ὄμιλῶς ὑπάγονται καὶ κατὰ τὴν μουσικὴν τῶν ἐθνικῶν ἀσμάτων τῶν τονισμένων κατὰ τὸ ὑφος τῆς Ἰταλικῆς Μουσικῆς· ἡ τοῦ μέτρου ὑποταγὴ εἰς ἀμφοτέρας τὰς μουσικάς μοι φαίνεται, ὅτι μαρτυρεῖ τὴν συγγένειαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μετρικῆς καὶ ἐπομένως τῆς Μουσικῆς πρὸς τε τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἐθνικὴν ἥμῶν Μουσικὴν καὶ πρὸς τὴν Ἰταλικὴν Μουσικὴν, ἡτις ὡς γνωστὸν εἶναι γέννημα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Μουσικῆς· διότι ἄλλως ἡ τῶν ἀρχαίων μέτρων ὑποταγὴ εἰς τὴν κλίμακα καὶ τὸν τόνους τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἥθελεν εἰσθαι ἀδύνατος· ὥστε ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων τῶν ἀρχαίων πρός τε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ πρὸς τὴν Ἰταλικὴν μαρτυρεῖ ὅτι ἀμφότεραι αὗται αἱ Μουσικαὶ κοινὴν ἔχουσι τὴν προέλευσιν καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι γνησίᾳ Ἑλληνική· οἱ δὲ τάναντία λέγοντες ἀπρομελετήτως ἀποφαίνονται». Τὸ θέμα εἶναι ὅμιλογονιμένως πολὺ ἐνδιαφέρον, παράλληλα ὅμως καὶ ἀπόλυτα ἔξειδικευμένο καὶ -ὅπως εἶναι κατανοητό- περαιτέρω ἀνάλυση σχολιασμὸς καὶ ἐριτ-

νεία αυτοῦ δὲν χωρεῖ ἐδῶ· ἀς κρατήσουμε μόνον τὴ διαπίστωση ὅτι ὁ ἄγιος Νεκτάριος ἐπιλέγει δύο διαφορετικοὺς μουσικοὺς τρόπους γιὰ νὰ ψάλλονται τὰ ποιήματά Του· εἶναι, μάλιστα, ἀξιοσημείωτο ὅτι στὸν πρόλογο τοῦ τελευταίου ὑμνογραφικοῦ Του πονήματος, τοῦ Κεκραγαρίου, τὰ δύο τοῦτα μουσικὰ μεγέθη περιγράφονται ἀπὸ τὸν ἴδιο μὲ ἀκραιφνῶς μουσικολογικοὺς ὄρους: «Τὰ ποιήματα πάντα -γράφει- ψάλλονται καὶ ὑπάγονται ὑπὸ τε τὴν κλίμακα τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ τῆς τετραφώνου».

Αφήνοντας πρὸς τὸ παρὸν τὰ ποιήματα πού, ἐξ ἐπόψεως μουσικῆς, κατατάσσονται στὴν πρώτη κατηγορία -ὑπάγονται δηλαδὴ «ὑπὸ τὴν κλίμακα τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς»- ἐπισημαίνομε ἐδῶ ὅτι ἀπὸ τὰ ὑμνογραφήματα πού, ἐξ ἐπόψεως μουσικῆς, κατατάσσονται στὴ δεύτερη κατηγορία -ὑπάγονται δηλαδὴ «ὑπὸ τὴν κλίμακα τῆς τετραφώνου μουσικῆς»- γνωρίζουμε μόνον τὶς μνημονευθεῖσες ἔξι ώδες τοῦ Θεοτοκαρίου, ποὺ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ἄγιου Νεκταρίου κατέγραψε ὁ Ψάχος, καθὼς καὶ ἕνα ἀκόμη ποίημα τοῦ ἄγιου, καταχωρισμένο στὸ τέλος τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Κεκραγαρίου Του -τὸ γνωστὸ «Ω θεία ἀγάπη»-, ἡ μουσικὴ τοῦ ὅποιου διασώθηκε ἀπὸ προφορικὴ παράδοση τῶν μιοναζουσῶν τῆς Ι.Μ. Ἅγ. Τριάδος Αἰγίνης. Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ μελωδήματα τοῦ ἄγιου Νεκταρίου, ἀμιγῶς δηλαδὴ προσωπικές Του συνθέσεις, τόσο κατὰ τὴν ποίηση ὥστε καὶ κατὰ τὴ μουσικὴ· αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διάσταση τῶν συγκεκριμένων ώδῶν, καὶ μάλιστα ἡ ἡγιασμένη προσωπικότητα τοῦ μελοποιοῦ αὐτῶν, τὶς ἐπιφορτίζει μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει τὸν πολύπλευρο προβληματισμὸ τοῦ σημερινοῦ ἀκροατοῦ, ποὺ σαφῶς ξενίζεται ἀπὸ τὸ ἴδιότυπο μέλος αὐτῶν.

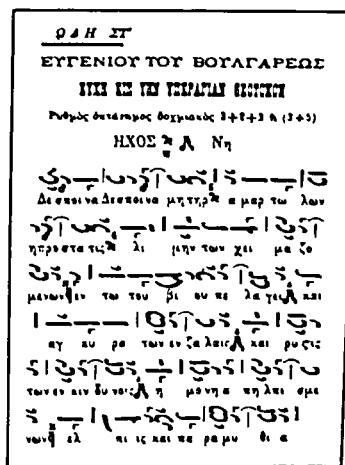
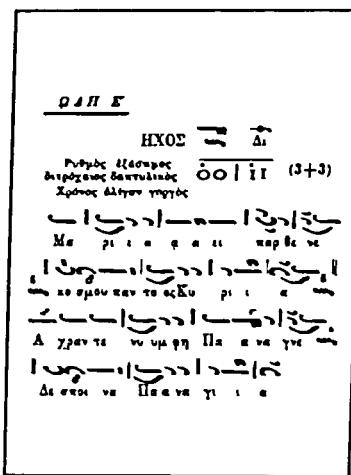
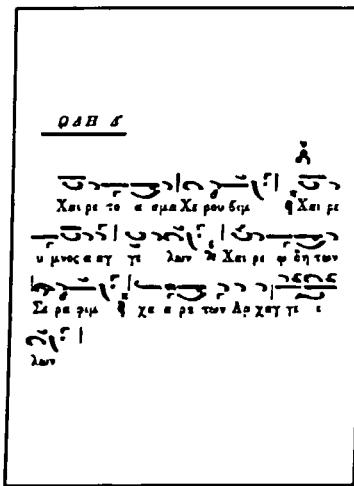
Πάντως, μιὰ ἐνδεικτικὴ ἐπισκόπηση τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἄγιου Νεκταρίου ἐπικρατούσῶν μουσικῶν τάσεων ἀπαλύνει ἀμέσως τὶς πρωτογενεῖς ἐντυπώσεις· θὰ σταθοῦμε ἐδῶ σὲ τρία σημεῖα, προκειμένου νὰ κατανοηθεῖ ἐπαρκῶς τὸ ἐγχείρημα τοῦ ἄγιου:

Πρῶτον· ὁ κατ' ἔξοχὴν θεωρητικὸς τῆς ψαλτικῆς τέχνης, Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων (†1848), σκιαγραφώντας τὴ μουσικὴ φυσιογνωμία Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ ἐπισημαίνοντας συγκεκριμένα τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐν λόγῳ μελουργοῦ νὰ καταγράφει καὶ συνθέτει ṣσματα «ἐξωτερικῆς» -ἐξωεκκλησιαστικῆς δηλαδή- μουσικῆς, παραδίδει μιὰ σημαντικώτατη περὶ τοῦ προκειμένου θέματος μαρτυρία: «ἐπεκράτει -σημειώνει- κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοὺς εὐγενεῖς καὶ λογίους τοῦ ἡμετέρου γένους πιεῦμα στιχομανίας». Ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν ποιημάτων ποὺ λόγῳ τῆς ἀνωτέρω «στιχομανίας» προέκυπτον, ἀρκετοὶ στίχοι ἐμελίζον-

το -κατά τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἥ ἀραβιοπερσικὸν γενικώτερα ὑφος-
ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ψάλτες καὶ μελουργοὺς τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως, ὅπως γιὰ παράδειγμα -πέρα τοῦ μνημονευθέντος Πέτρου
Πελοποννησίου- τὸν Πρωτοψάλτη Ἰάκωβο (†1800), τὸν Πρωτο-
ψάλτη Γρηγόριο (†1821), τὸν Νικηφόρο Καντουνιάρη ἥ Ναυτου-
νιάρη τὸν Χῖο, τὸν Θεόδωρο παπᾶ-Παράσχον Φωκαέα (†1851) καὶ
λοιπούς. Εἶναι δὲ ἐνδιαφέρουσα ἐδῶ ἡ ἐπισήμανση ὅτι παράλληλα
μὲ τὰ τραγούδια ποὺ συνέθετον οἱ ψάλτες -τὰ ὅποια ἔχουν προσ-
φυῶς ἀποκληθεῖ ψαλτοτράγουδα- εὐδοκιμοῦσαν στὴν Κωνστα-
ντινούπολη καὶ ὁρισμένα ἄλλα ἔντεχνα ἀστικὰ τραγούδια, τὴ μου-
σικὴ ἐπένδυση τῶν ὅποιων σαφῶς ἐπηρέαζαν θύραθεν -κυρίως
δυτικά- μελικὰ μοτίβα, καταστρωμένα «εἰς μέλος εὐρωπαϊκόν»,
ὅπως διευχρινίζεται στὰ σχετικὰ χειρόγραφα ὅπου διασώθηκαν.
Φρονοῦμε πώς καὶ ὁ ἄγιος Νεκτάριος συνεγίζει πιστὰ αὐτὴν τὴν
παράδοση τῆς γενέτειράς Του καὶ διακονεῖ προδήλως ὅχι μόνον τὸ
«πνεῦμα στιχομανίας», ποὺ μαρτυρεῖ ὁ Χρύσανθος, ἀλλὰ καὶ τὴ
διττή περὶ τῆς μουσικῆς ἐπενδύσεως τῶν στίχων Του τάση, οἱ κα-
ταβολές τῆς ὅποιας εἶναι -ὅπως εἰδαμε- παλαιότατες.

Δεύτερον· ό ἀοίδιψος «μεγαλοπρεπής» Πρωτοψάλτης τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰάκωβος ὁ Ναυπλιώτης (†1942), ἐξέδωσε κατὰ τὸ ἔτος 1894 μιὰν ἐνδιαιφέρουσα «συλλογὴ ἀσμάτων καὶ ὡδῶν πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παντὸς φιλομούσου». στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου ἐπισημαίνει ὅτι «ὅ σκοπὸς αὐτοῦ ἐπετεύχθη κατὰ τὸ ἐνὸν διότι τυγχάνει τὸ πρῶτον ἐκτυπούμενον διὰ χαρακτήρων τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ τὸ ὅποιον δύναται συντάμα νὰ δώσῃ ὥθησίν τινα, πρὸς σπουδὴν ἐν τοῖς ἑκασταχοῦ δημοτικοῖς σχολείοις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς». παρακατιών δὲ προσθέτει καὶ τὰ ἔξῆς: «Ἄποκρούώ δὲ ἐκ προτέρου τὴν τυχὸν ἀποδοθησομένην μοι φιλόκαινον τάσιν διὰ τοῦ τοιούτου ἔργου, φρονῶν ὅτι μουσικὴ σεμνὴ καὶ ἀπέριττος ἀρμόζουσα μικροῖς φοιτηταῖς σχολείων, οὐδέποτε δύναται νὰ ἥ διάφορος ἐκείνης, δι' ἣς περιεβλήθησαν τὰ ἐν πονήματι τούτῳ ἀσματα καταλλήλως πρὸς τὴν ποίησιν αὐτῶν». Ἐχοντας ὑπ’ ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, κατανοοῦμε ἐνδεχομένως εὐκολώτερα τὴν παρατήρηση τοῦ ἀγίου Νεκταρίου ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ποιήματά του «ἀδονται κατὰ τὸ ὑφος τῶν ἀσμάτων τῶν ψαλλομένων ἐν τοῖς Σχολείοις» καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπόψεως ὁ ἄγιος ὑπήκει σὲ παλαιότερη μουσικὴ παράδοση καὶ οὐδόλως καινοτομεῖ.

Τρίτον· ὁ φίλος τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, Κωνσταντῖνος Ἀ. Ψάχος, δημιοσίευσε κατὰ τὸ ἔτος 1909 μιὰν εὐσύνοπτη ἀλλ' ἀρκούντως ἐμπεριστατωμένη μελέτη περὶ τῶν ἑλληνικῶν δημωδῶν ἀσμά-

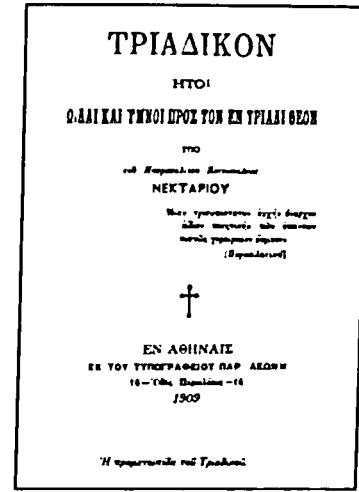
των, ὅπου μὲν ἀρχετὰ μουσικὰ παραδείγματα καταδεικνύει ὅτι τὰ δημῶδῃ ἄσματα διαιροῦνται σὲ τέσσερα εἰδῆ· τὰ ἀδόμενα πρῶτον κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὑφος, δεύτερον κατὰ τὸ καθαρῶς δημῶδες ἴδιαμα, τρίτον κατὰ τὸ ἀσιατικὸν ὑφος καὶ τέταρτον στὰ κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν ὑφος ἀδόμενα ἄσματα. Εἰδικώτερα γιὰ τὸ τελευταῖο εἶδος, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, ὁ Ψάχος σημείωνε τὰ ἔξι· «Καὶ τοῦ εἴδους τούτου τὰ ἄσματα οὐκ ὀλίγα εἶναι τὸν ἀριθμόν, ἀρχαῖα τε καὶ νεώτερα [...] Ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μαύρης δουλείας, ὁ Ἕλλην κατέφευγε καὶ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν εἶδος, προτιμῶν ὅμως τὰ κλασικὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς τεμάχια. Καὶ ἀλλοτε μὲν ἐψαλλεν αὐτὰ ταῦτα, ἀλλοτε δὲ ἐφήρμοζεν ἀλλὰ εἰς ὡρισμένους ἥχους». Καὶ ἐκπλήσσει ἐδῶ ἡ σύμπτωση τῶν ἀπόψεων τοῦ Ψάχου πρὸς αὐτές τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, ὁ ὁποῖος σημειώνει εὐγλωττα ὅτι τὰ ἐν λόγῳ μελουργήματά Του «ψάλλονται κατὰ τὴν μουσικὴν τῶν ἐθνικῶν ἀσμάτων τῶν τοινούντων κατὰ τὸ ὑφος τῆς Ἰταλικῆς Μουσικῆς».

Κοντολογίς, ὁ ἄγιος Νεκτάριος πιστοποιεῖται ως ἐμβριθής γνώστης τῆς μουσικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς Του· οἱ μουσικές Του ἐπιλογὲς δὲν εἶναι τυχαῖες, οὔτε βεβαίως μαρτυροῦν ἀδαῆ μελουργὸ ποὺ «παραπαίει» μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς μουσικῆς παραδόσεως. Ἀντίθετα, καταδεικνύουν ἐνημερωμένο περὶ τὰ μουσικὰ ἐκκλησιαστικὸ ἀνδρα, ποὺ μὲ θαυμαστὴ πνευματικὴ διάκροση θέτει τὴ μουσικὴ στὴ διακονία συγκεκριμένων ποιμαντικῶν Του στόχων. Νομίζουμε πῶς εἶναι ἀξιομνημόνευτο τὸ γεγονός ὅτι οἱ συγκεκριμένες μελωδίες τοῦ ἀγίου εἶναι ἄκρως συντηρητικές, σὲ σχέση μὲ τὶς μελωδίες ποὺ καταχωρίζει ὁ Ναυπλιώτης, γιὰ παράδειγμα, στὴ μηνημονευθεῖσα συλλογὴ του· καὶ τοῦτο εἶναι ὄπωσδή ποτε ἐνδεικτικό, καθ' ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀγίου εἶναι τὰ μελουργήματά Του νὰ ψάλλονται ὅχι ἀπλῶς «ἐν τοῖς σχολείοις», ἀλλὰ πρωτίστως «ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις» καὶ κυριώτατα «ἐν τοῖς μοιαστηρίοις». Ἐπεσημάνθη, βεβαίως, ἀνωτέρω ἡ ορτὴ σημείωση τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, κατὰ τὴν ὁποία τὰ ἐν λόγῳ μελωδήματά Του «ὑπάγονται ὑπὸ τὴν κλίμακα τῆς τετραφώνου μουσικῆς»· δίχως ἀμφιβολίᾳ, πρόκειται γιὰ μιὰν ἀδιάψευστη μαρτυρία, ποὺ βεβαίως ὀφείλουμε νὰ ἀποδεχθοῦμε ως δεδομένη, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκτύλιξη τοῦ μέλους αὐτῶν δὲν προδίδει τετράφωνη μελικὴ ἀνάπτυξην· ἄλλωστε καὶ μόνον ἡ παρατήρηση ὅτι ἔξι ἀπὸ τὶς μηνημονεύμενες ἐπτὰ φόδες εἶναι μελισμένες στὸν πλάγιο τοῦ τετάρτου ἥχο, γεννᾶ ἀμέσως συνειδούς ποὺ παραπέμπουν εὐθέως στὸν τρόπο maggiore τῆς δυτικῆς μουσικῆς. Δὲν εἶναι δυ-

νατόν, ὅμιως, νὰ παραθεωρήσουμε τὴν περίπτωση τῆς πέμπτης φύδης, ή ὁποία μελοποιεῖται στὸν ἀκραιφνῶς βυζαντινὸ δεύτερο ἥχο κατὰ τὴν ἀποψή μας, τοῦτο δὲν συνιστᾶ τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ σαφῇ ἀπόπειρα τοῦ ἄγιου νὰ κατηχήσει –μὲ τὴν κυριολεκτικὴ τοῦ ὄρου ἔννοια–, νὰ «μινήσει» δηλαδὴ τοὺς μαθητές Του, τὶς μοναχές Του, τοὺς ὁρθοδόξους εὐσεβεῖς πιστοὺς ἢ ὄσους, τέλος πάντων, ψάλλουν τὰ ἐν λόγῳ ἄσματά Του, νὰ τοὺς μυήσει –ἐπαναλαμβάνουμε– σὲ ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικὰ μουσικὰ ἀκούσματα, τρέποντας σταδιακὰ τὸ «γάλα» σὲ «στερεά τροφή», κατὰ τὸ Γραφικὸ λόγο.

Καί, ἀς ἐπιτραπεῖ παρεμβατικῶς ἐδῶ νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἰδιοτυπία καὶ ἰδιαιτερότητα τῶν μελουργημάτων τοῦ ἄγιου Νεκταρίου ἀγνοεῖται ἢ παρανοεῖται στὶς ἡμέρες μας· γι' αὐτὸν καὶ παριστάμεθα μάρτυρες ἀφ' ἐνὸς μὲν καινοφανῶν μελοποιήσεων ποιημάτων τοῦ ἄγιου, μέσω τῶν ὁποίων προτείνονται σύγχρονες μελικὲς ἀπόψεις ποὺ τείνουν νὰ ἐπικρατήσουν –ἐὰν δὲν ἐπεκράτησαν ἥδη– ὡς οἱ μόνες ὑπάρχουσες καὶ ἐνδεδειγμένες, ἀφ' ἐτέρου δὲ «τολμηρῶν ἐγχειρημάτων» ἐνόργανης ἀποδόσεως τῶν μελωδημάτων τοῦ ἄγιου, ποὺ ἀπορροσανατολίζουν τὸν ἀκροατὴ καὶ ἀλλοιώνουν πλήρως τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα καὶ οὐσιαστικὸ αὐτῶν προορισμό. ‘Ως μελωδὸς καὶ ὡς ὑμνογράφος ὁ ἄγιος Νεκτάριος εἶχε μιὰν πλήρως διαμορφωμένη ἀποψη γιὰ τὴ μουσικὴ τῶν ποιημάτων Του. Οἱ στίχοι Του δὲν εἶναι ἀμιουσοι· δὲν στερούνται ἴδιας μουσικῆς ἐπενδύσεως. Ἐπιπροσθέτως, ὁ ἕδιος χαρακτηρίζει πάντοτε συλλήβδην τὰ ἐν λόγῳ ἄσματα ὡς ὡδές, στὸν πρόλογο δὲ ἐνὸς ποιητικοῦ Του ἔργου, τοῦ Ψαλτηρίου, παραδίδει τὴν ἔξῆς ἐρμηνεία τοῦ συγκεκριμένου ὄρου: «Ἐδή, κυρίως εἰπεῖν, ἔστι φωνὴ μουσικὴ ἐναρμόνιος διὰ μόνου προφερομένη τοῦ στόματος χωρὶς ὀργάνουν»². Τὰ μελωδήματά Του εἶναι μὲν πεποιημένα κατὰ τὸ «μουσικὸ πνεῦμα» συγκεκριμένης ἐποχῆς, ἀποσκοποῦν, ὅμως, σὲ σταδιακὴ εἰσαγωγὴ ἀπλῶν ἀνθρώπων στὴ «μουσικὴ τῶν ἀγγέλων»³. Οὐσιαστικά, μέσω τῶν ἐν λόγῳ φύδῶν, ὁ ἄγιος Νεκτάριος ἀποπειρᾶται νὰ ἀναβιβάσει ἀπλοῖκους καὶ ὀλιγογράμματους πιστοὺς τῆς ἐποχῆς Του σὲ ὑψηλότερη πνευματικὴ σφαίρα, μὲ μιὰ «διαδικασία» ποὺ θυμίζει ὅσα σχολιάζει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος γιὰ τὴ διαφορὰ ψαλμῶν καὶ ὑμνῶν: «Οἱ ψαλμοὶ πάντα ἔχουσιν, οἱ δὲ ὑμνοὶ πάλιν οὐδὲν ἀνθρώπινον ὅταν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μάθῃ, τότε καὶ ὑμνοὺς εἰσεται, ἀτε θειότερον πρᾶγμα. Αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὑμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰς ψαλμωδίας ὑμνοὶ, ἀτε τελειότερόν τι πρᾶγμα»⁴.

2. Βλ. Ψαλτήριον τοῦ προφητάνακτος Δανιὴλ ἐντεταμένον εἰς μέτρα κατὰ τὴν τονικὴν βάσιν μετὰ ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Πενταπόλεως Νεκταρίου Κεφαλᾶ, Διευθυντοῦ τῆς Ριζαρείου ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἐν Ἀθήναις 1908, σ. 8.

3. Βλ. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, «Ο ἑθνικὸς χορὸς καὶ ἡ Μουσική», εἰς Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, Ἀπαντα (χριτικὴ ἔκδοση Ν.Δ. Τοιανταφυλλόπουλος), τόμος πέμπτος, (Ἀθήνα 1988), σ. 240.

4. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαῖς ἐπιστολήν. 'Ομιλία Θ', P.G. 62, 363c.